

*І.І. Когутич,
доцент, кандидат юридичних наук
(Львівський національний університет
імені Івана Франка)*

Окремі аспекти “судової криміналістики”

Ключові слова: *судова криміналістика, судовий розгляд кримінальних справ, розслідування злочинів.*

Майже 70 років тому, а саме у 1938 р. у журналі “Соціалістична законність” було опубліковано статтю О.Л. Ципкіна “Криміналістика і судове слідство”. Однак жодної реакції цей напрям розвитку криміналістики не отримав. У 1964 р. Л.С. Ароцкер опублікував монографію “Використання даних криміналістики в судовому розгляді кримінальних справ”, а в 1969 – “Тактика і етика судового допиту”. Інших публікацій, окрім декількох статей того ж Л.С. Ароцкера, в яких би спеціально і комплексно досліджувалось питання можливості і потреби використання знань криміналістики в суді, досі в Україні не було. Хіба що в деяких найновіших вітчизняних підручниках з криміналістики є окремі тези про те, що, ... криміналістика на основі своїх наукових досліджень та розробок пропонує оперативно-розшуковим працівникам, слідчим, експертам, *суддям* (виділено мною – *І.К.*) науково обґрунтовані та перевірені практикою засоби, прийоми та методи розкриття злочинів, розслідування та *судового розгляду кримінальних справ* (виділено мною – *І.К.*), а також, що “... криміналістика перестала бути наукою тільки для розкриття і розслідування злочинів” [13, 6; 18, 6]. Однак, як видається, ці абсолютно правильні позиції не знайшли потрібного обґрунтування і у подальшому викладі матеріалу не імплементовані у канву системи складових криміналістики.

У Російській Федерації комплексних галузево-предметних досліджень у цьому напрямі також немає. Хоча тут не можна не назвати Р.С. Белкіна, який одним із перших підтримав Л.С. Ароцкера і справедливо констатував право на існування “судової криміналістики” [4, 193–199], а, визначаючи предмет криміналістики, брав за основу закономірності, обумовлені сферою судового дослідження злочинів, під якою розглядав суб’єктно-діяльнісну конструкцію, зокрема – діяльність органів дізнання, слідства, *суду* (виділено мною – *І.К.*) та ін. щодо встановлення істини в процесі судочинства [5, 83]. Однак подальших конкретних кроків щодо предметного пропагування цих ідей в роботах автора ми не знаходимо.

Окремі аспекти цієї тематики розглянуто у спільній монографії С.Л. Кисленко і В.І. Комісарова “Судове слідство: стан і перспективи розвитку” [11], а також у монографії Ю.В. Кореневського “Криміналістика для судового слідства” [12]. Однак у зазначених працях проблему застосування даних криміналістики у судових стадіях розглянуто і здебільшого продовжують розглядати передусім з позиції використання таких знань суддею (судом); увагу зосереджено, зокрема, на тактиці виконання окремих судово-слідчих дій і загальних питаннях організації та планування судового слідства.

На сьогодні змінився характер вітчизняного кримінального судочинства. Він із переважно інквізиційного (розшукного) перетворюється у все більше змагальний, тобто коли не тільки де-юре, а й де-факто, центральною стадією цього процесу стає стадія розгляду кримінальних справ у суді. Отже об'єктивно змінюється акцент у діяльності головних суб'єктів кримінального процесу, тобто саме у ході судового розгляду його сторони: прокурор – державний обвинувач, адвокат-захисник, за активного сприяння судом, також обумовленого наявним у нього обов'язку встановити істину у справі і прийняти у ній законне й обгрунтоване рішення, – здійснюють дослідження всіх її обставин.

Іншими словами, процес дослідження у кримінальній справі, що має судову перспективу, досудовим розслідуванням злочину не завершується, а навпаки – ще активніше продовжується його судовим розглядом.

Останнім часом все частіше декларують позицію про необхідність адаптувати традиційні криміналістичні рекомендації, розроблені для кримінального судочинства, до потреб інших видів процесуальної діяльності (тобто для вирішення цивільно-правових, адміністративно-правових і господарсько-правових спорів) [3; 6; 7; 14; 15; 16; 17 та ін.].

“Безумовно, суттєві зміни в кримінальному, кримінально-процесуальному, адміністративному, цивільному та іншому законодавстві ставлять перед криміналістикою багато складних питань і перш за все: чи відповідають її рекомендації та положення сучасній практиці боротьби зі злочинністю криміналістичними засобами; чи повинна сьогодні наука криміналістика розробляти свої рекомендації не лише для здійснення кримінально-процесуальної діяльності, що історично завжди була предметом її дослідження, але й цивільної, арбітражної, адміністративної, митної та іншої діяльності; чи є потреба криміналістиці розробляти технічні засоби, тактичні прийоми і методи, адресовані суддям, органам, посадовим особам, уповноваженим розглядати справи

про адміністративні правопорушення...?” [9, 18–21].

На ці запитання, як видається, необхідно відповісти запереченням. Використання криміналістичних знань в інших, окрім кримінального судочинства, сферах правозастосовчої діяльності відбувається не внаслідок напрацювання специфічних для цих сфер криміналістичних засобів і методів, а шляхом відбору тих із уже розроблених, які можна ефективно використати: здебільшого – це ті чи інші засоби і методи збирання й дослідження матеріальних носіїв інформації, одержання і перевірки вербальної (знакової, у тому числі словесної) інформації. Користувачі криміналістичних знань у таких випадках лише відбирають їх із арсеналу криміналістики та використовують у перетвореному вигляді, аналогічно тому, як використовують ці знання інші науки: археологія, археографія, судова медицина тощо.

Більше того, “криміналістика, предметом свого дослідження має винятково пізнання закономірностей вчинення, розкриття, розслідування та попередження злочинів, а не правопорушень” [1, 70–74; 2, 21; 9, 18–19; 14, 31–33 та ін.].

Тим не менш є науковці, які, навпаки, вважають, що за сучасного трактування предмета криміналістики не варто акцентувати увагу виключно на злочинах [8, 66]. З цією позицією солідарний В.Г. Гончаренко. Він, зокрема, вважає, що “...сфера застосування криміналістики предметно не обмежується правопорушеннями, а поширюється на всі суспільні відносини, які потребують конкретного ситуаційного правового регулювання... Застосуванню криміналістики немає меж. Крім оперативної, слідчої, прокурорської, адвокатської, суддівської діяльності, це може бути нотаріальна, кримінально-виконавча, господарська, банківська діяльність, археологія, літературознавство, мовознавство, мистецтвознавство, архітектура, екологія та ін.” [10, 12–13].

Ці слова, якщо не розставити певні акценти між оперативною, слідчою, прокурорською, адвокатською, суддівською діяльністю, з одного боку, і між нотаріаль-

ною, кримінально-виконавчою та іншими вищенаведеними видами діяльності, з іншого (у першу чергу, через помилковість їх розгляду як предметно-однорівневі категорії), спонукають, принаймні, до таких закономірних запитань: невже всі названі види діяльності є об'єктами вивчення криміналістики? Невже закономірності

перебігу всіх цих діяльностей утворюють її предмет? Невже і нотаріуси, і працівники кримінально-виконавчої системи, і банкіри, археологи, філологи, екологи і т.д., використовуючи криміналістичні знання, є суб'єктами криміналістичної діяльності, тобто, криміналістами? Мабуть, що ні.

Список літератури:

1. *Аверьянова Т.В.* О тактике защиты и социально-психологической характеристике // Актуальні проблеми криміналістики: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Харків 25-26 вересня 2003 р.). – Харків: Грифон, 2003.
2. *Аверьянова Т.В.* Роль и значение деятельности Р.С. Белкина в становлении современной криминалистики. – М., 2002.
3. *Апарникова Ц.М.* Использование и проверка вещественных доказательств в гражданском процессе / Соц. законность. – 1957, № 12.
4. *Белкин Р.С.* История отечественной криминалистики. – М.: НОРМА, 1999. – 496 с.
5. *Белкин Р.С.* Курс криминалистики. В 3 т. Т. 1: Общая теория криминалистики. – М.: Юристъ, 1997. – 408 с.
6. *Богдасарова М.А.* Из практики криминалистической экспертизы документов по гражданским делам // Сб. науч. трудов Ташкентского НИИСЭ. Вып. 4. – Ташкент, 1961.
7. *Васенков В.А.* Правовые, организационные и технические основы применения криминалистических и иных специальных познаний в деятельности органов государственного нотариата. – М., 1982.
8. *Волчецкая Т.В.* Развитие криминалистической науки и предмет криминалистики // 50 лет в криминалистике. К 80-летию со дня рождения Р.С. Белкина. – Воронеж: ВГУ, 2002.
9. *Гавло В.К.* Методологические аспекты и некоторые пути развития криминалистики // Актуальні проблеми криміналістики: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Харків 25-26 вересня 2003 р.). – Харків: Грифон, 2003.
10. *Гончаренко В.Г.* Методологічні проблеми вчення про предмет криміналістики // Актуальні проблеми криміналістики: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Харків 25-26 вересня 2003 р.). – Харків: Грифон, 2003. – 312 с.
11. *Кисленко С.Л., Комиссаров В.И.* Судебное следствие: состояние и перспективы развития. – М.: Юрлитинформ, 2003. – 176 с.
12. *Корневский Ю.В.* Криминалістика для судового слідства. – М.: АО "Центр ЮрИнформ", 2001. – 198 с.
13. Криміналістика: Підручник / За ред. В.Ю. Шепітька. – К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2001. – 684 с.
14. *Крыгин Е.В.* Криминалистическая экспертиза в административном процессе. – Харьков, 1982.
15. *Россинская Е.Р.* Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе. – М.: Норма, 2005. – 656 с.
16. *Федосеева В.Б.* Криминалистическая экспертиза документов по гражданским делам. – М., 1966.
17. *Хван В.А.* Судебная экспертиза по гражданским делам // Вопросы судебной экспертизы. – Алма-Ата, 1960.
18. *Шепітько В.Ю.* Криминалістика: Курс лекцій. Издание третье. – Харьков: Одиссей, 2006. – 368 с.

19. **Яблоков Н.П., Головин А.Ю.** Криминалистика: природа и система. – М.: Юристъ, 2005. – 174 с.

РЕЗЮМЕ

На основе анализа специальной литературы, переосмысливая соответствующие положения науки криминалистики, предложено свое видение некоторых аспектов ее современного состояния и перспектив развития.

SUMMARY

Based on analysis of special literature, oversens the corresponding position of criminalistic science, called attention to own vision of some aspects in it's current status and future prospects for development.

*Рекомендовано кафедрою
кримінального процесу та криміналістики*

Подано 03.10.08